

РАЗДЕЛ 5

ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РАЗВИТИЯ УКРАИНО-РОССИЙСКИХ ОТНОШЕНИЙ

*Анучина Л. В.
м. Харків, Україна*

ПОСТАТЬ ФРИТЬОФА НАНСЕНА ТА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА

Про Фриттьофа Нансена можна говорити дуже багато – це особистість, яка увійшла в світову історію завдяки науковим відкриттям, служінню Батьківщині, людству, завдяки художнім творінням, дипломатичним досягненням тощо. Полярний дослідник, вчений-океанолог Ф. Нансен визнаний у світі і як найвидатніший гуманіст. Його зусиллями зроблено все можливе, для того, щоб врятувати 0,5 млн. військовополонених з 26 країн на початку XX ст., а також 2 млн. емігрантів, які покинули Росію після революційних подій 1917 р. Так звані «нансеновські паспорти» надавали їм можливість влаштувати власне життя в Європі.

Для українців особливо значимою є діяльність Ф. Нансена, спрямована на допомогу населенню України і Росії під час голодомору. Він стояв на чолі організації загальноєвропейської допомоги голодуючим, збирав і передавав засоби для виживання, виступав з ініціативою організації сільськогосподарських станцій, виділяв для цього гроші, наголошував на навчанні селян передовим методам сільськогосподарської діяльності та ін. Його турбота та практична допомога населенню Харківщини врятувала життя багатьох людей, які помирили від голоду. Нансен, за його твердженням, рятував людей, але не ставив завдання рятувати більшовизм. Він створив «Фонд Нансена», до нього вносили свої пожертвування люди всіх країн, всіх верств населення, починаючи від невідомого французького поета і закінчуючи жебраком, хворим проказою, який віддав все, що мав. Все зібране великим гуманістом працівники його фонду, котрі, до речі, працювали безплатно, справедливо розподіляли між регіонами, населення яких страждало від голоду.

Ф. Нансен виступив координатором 32 організацій, що займалися доброчинністю, ефективно планував роботу фонду, відвідував місця, де найбільш жахливими були проявлення лиха. Відомо, що він зібрав 250 тис. золотих рублів, що повністю були витрачені цілеспрямовано й ефективно.

1923 року Ф. Нансен прибув з місією до Харкова – тодішньої столиці України. Тут він зустрічався з головою Роднаркому України Х. Раковським. На зустрічі обговорювалися питання допомоги голодуючим. Нансену дозволили надавати продукти, ліки, вітаміни голодуючим, для чого було виділено спеціальне приміщення в центр міста. У Харкові він створив дитячі будинки, а коли був у місті, відвідав названий його ім'ям дитячий будинок, де виховувалося 85 сиріт віком від 4-х до 15-ти років.

Завдяки діяльності Фриттьофа Нансена було врятовано від смерті в Україні та Росії більш ніж 6 млн. дітей та понад 1 млн. дорослих.

Але великий норвежець не обмежувався тільки матеріальною допомогою голодуючим. Разом з метою врятування людей від голодної смерті, яку вважав найзначущою, він ставив перед собою ще одну мету – допомогти відбудувати сільське господарство, перетворити його на господарство сучасне та ефективне. Для цього він запропонував організувати сільськогосподарські станції. Для Нансена важливо було забезпечити селянина сіль-

ськогосподарськими машинами, насінням, але важливішим він вважав допомогу селянським господарствам піднятися до вищого рівня цивілізації. Реалізуючи це завдання, Нансен півроку вів перемови з представниками Радянської влади, захищав ідею організації подібних господарств. Оптимальним він уважав залучення до праці на цих станціях іноземних фахівців-агрономів, які б упроваджували в життя новітні технології. В господарства завозили автомобілі, трактори, запасні деталі та ін. Звичайно, це сприяло підвищенню результативності сільськогосподарської праці, підйому врожайності на селі.

Господарства такого типу було створено на Харківщині, а також у селі Михайлівка сучасної Дніпропетровської області. Техніка, обладнання, утримання сільськогосподарських станцій (господарств) – все забезпечував Фритьоф Нансен, надаючи практичну допомогу в усіх напрямках діяльності, розширенні її. Тим, хто працював в господарствах, безплатно виділяли одяг, посуд тощо.

Поступово сфери діяльності станцій-господарств поширювались. Так, наприклад, в селі Михайлівка при станції було створено молочний завод, на якому готували масло та сири. Тут готували кадри трактористів, проводили виставки досягнень сільського господарства, більш того, електрифікували та телефонізували всі підрозділи господарства (навіть у полях ставили телефонні апарати). Звичайно, у перспективі така організація сільськогосподарської праці не тільки дозволила подолати наслідки голодомору, а значно підвищити продуктивність українського сільського господарства.

Але методи керівництва, застосовані на сільськогосподарських станціях, дотримання прав працівників, суворий контроль за цим Ф. Нансеном, не влаштував місцеве керівництво. Уже перевіреними «демократичними методами» – зборами працівників воно ставило питання про недоречність функціонування таких господарств, практично домагалось їхньої ліквідації.

На жаль, не суджено було реалізувати ще одну мету, яку мріяв утілити великий норвежець – підвищити культурний рівень країни, особливо студентів та вчителів. Організована ним допомога студентам (у Харкові, зокрема) також не знайшла підтримки з боку Радянської влади як у центрі, так і на місцях.

Дії людини ворожого капіталістичного табору розцінювалися як підривні стосовно країни, яка буде нове суспільство, суспільство робітничо-селянське на чолі з партією. Справді, Ф. Нансен не відчував любові до Радянської влади та партії, але він не втручався в політику, вважаючи, що головне для нього – рятування людей. Він відстоював цю позицію і на рівні керівництва радянської країни, і на рівні керівництва його власної країни, і на світовому рівні, звертаючись до Ліги націй. Заради рятування людей він залишив усе, що його турбувало раніше, відмовився від діяльності, що була змістом його життя: дослідницької роботи, мандрів, продовження розробок в галузі етнографії, біології, океанографії та інш.

Він ненавидів все, що спрямовано на знищення, приниження людини, людства в цілому: війни, голод, смерть. Нансен брав на себе відповідальність за долю людей.

Значення того, що він зробив для України, до цього часу не оцінено належним чином. Для багатьох його ім'я залишається невідомим, його діяльність не до кінця досліджена. Хоча ця людина насправді є для українців взірцем, взірцем людяності, мужності, відваги та цілеспрямованості.

Його заслуги, його внески в українську культуру не можуть не викликати поваги та поклоніння. Якщо спробувати у вигляді тез визначити значення Нансена для української культури, то це можна сформулювати таким чином:

1. Ф. Нансен за закликотом серця врятував мільйони українців, чим надав їм можливість жити в системі власної культури та забезпечувати її подальший розвиток;

2. Норвежець продемонстрував: у людському світі повинні панувати загально-людські цінності, заради яких слід відмовлятися від класових, партійних, вузько державних, регіональних інтересів, власних амбіцій та пріоритетів;

3. Фундаментом життя будь-якої людини є мораль, побудована на любові, справедливості, визнанні честі та гідності;

4. Людське життя настільки нетривале, що його непотрібно використовувати на боротьбу, на ненависть по відношенню до інших людей;

5. Силу своєї душі потрібно витрачати на самовдосконалення, на працю, на творчість;

6. Сенс життя – не досягнення земної слави, а щедра витрата душевних сил для людства. Найбільш складне завдання життя – знайти самого себе;

7. Заради самотійності власної Батьківщини можна поступитися всіма своїми інтересами.

Обмежимося переліком тільки цих культурних орієнтирів, які надає нам життєва позиція великого гуманіста нашого часу Фрітьофа Нансена. Наприкінці тільки процитуємо його слова: «Чи можливо, щоб культура, яка створила світ такої піднесеної краси, як музика, – культура яка підноситься все вище та вище у своєму блискучому тріумфі, – чи можливо, щоб ця сама культура розвивала таку брутальну жадоу владі, таку гонитву за зовнішнім блиском.

Список літератури: 1. Будур Н. Нансен. Человек и миф. – М.: 2011.; 2. Кублицкий Г. И. Фри́тьоф Нансен, его жизнь и необыкновенные приключения. – М.: 1961.; 3. Лауреаты Нобелевской премии : Энциклопедия. – М.: 1992.; 4. Нансен – Хейер Л. Книга об отце. – Л.: 1973.

*Бакуменко О. О.
м. Харків, Україна*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ЗЕМСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В РАМКАХ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ МЕЖІ ХІХ–ХХ СТ.: ЕТНОСОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Проблема громадянського суспільства набуває все більшої актуальності на сучасному етапі. У сучасній теорії демократії вважається, що саме місцеве самоврядування, як галузь самореалізації й самоорганізації громадян, є одним з основних елементів громадянського суспільства. Будь-яке суспільство має свої традиції й історичний досвід, вивчення якого дозволяє краще зрозуміти сутність і особливості сучасних форм самореалізації громадян і їхніх асоціацій. У цьому зв'язку вивчення внеску органів місцевого самоврядування Російської імперії є безумовно актуальним для з'ясування особливостей розвитку подібних інститутів і в сучасному українському та російському суспільствах.

Історія органів місцевого самоврядування Російської імперії вивчається давно й успішно. Однак внесок цих інститутів у розвиток громадянського суспільства вивчено усе ще дуже фрагментарно. Лише останнім часом з'являються окремі публікації, в основному, у рамках науково-практичних конференцій, присвячених проблемам самоврядування й демократії [1]. В дослідників немає єдиної точки зору щодо наявності та ступеню розвитку громадянського суспільства в Російській імперії межі ХІХ–ХХ ст. Деякі з вчених, зокрема Манфред Хільдмайер, вказують на динамізм розвитку ринкових відносин, нові міські еліти, сільське, міське, земське самоврядування, розгорнуту публіцистичну актив-